

Asia: VN/25158/2023

EU:n datasäädöksen kansallinen täytäntöönpano - Arviomuistio

Lausunnonantajan lausunto

1. Millaisia vaikutuksia arvioitte datasäädöksen aiheuttavan organisaatiossanne, toimialallanne tai laajemmin Suomessa?

Opetus- ja kulttuuriministeriö on osallistunut datasäädöksen kansallista voimaansaattamista koskevan arviomuistion laatimiseen. Datasäädöksestä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle on liityntöjä erityisesti tekijänoikeuksiin, arkistointiin ja tutkimukseen. Lisäksi datasäädöksen datalukutaidolla on kytkös yleisempään lukutaitojen kokonaisuuteen. Arviomuistiossa viranomaistehtävät hajautuvat eri hallinnaloille, mutta koska ne ovat paikoin yleisluonteisia, vaikutusten merkittävyys opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle riippuu niiden tulevasta soveltamiskäytännöstä.

Tekijänoikeuksien kannalta relevantti datasäädöksen sisältö ilmenee datasäädöksen johdantokappaleesta 112. Tietokantadirektiivin (96/9/EY) mukaisen omaa lajiaan olevan (sui generis) suojan selvennystä tarvitaan, jotta voidaan ”torjua riski siitä, että.. datan haltijat.. estävät.. tämän asetuksen mukaista dataan pääsyä ja datan käyttöä koskevan oikeuden sekä datan jakamista kolmansien osapuolten kanssa koskevan oikeuden tosiasiallisen käytön”. Datasäädöksen 43 artikla sisältää selvennyksen, jonka mukaan direktiivin 96/9/EY mukaista sui generis -oikeutta ei sovelleta, kun data saadaan tämän asetuksen ja erityisesti sen 4 ja 5 artiklan soveltamisalaan kuuluvasta verkkoon liitetystä tuotteesta tai siihen liittyvästä palvelusta tai tuotetaan sen avulla.

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että koska datasäädös on jäsenvaltioissa suoraan sovellettavaa oikeutta, datasäädöksen 43 artiklan osalta ei ole tarvetta tekijänoikeuslainsäädännön muuttamiseen. Tietokantadirektiivin mukainen sui generis -oikeus syntyy tietokannan valmistajalle automaattisesti ilman rekisteröintiä, kun tekijänoikeuslain 49 §:ssä luetellut tietokantadirektiivin mukaiset ehdot täyttyvät. Sui generis -oikeutta ei sovelleta datasäädöksen soveltamisalueella, eli oikeuksia ei synny koneen tuottamaan dataan, joka saadaan verkkoon liitetystä tuotteesta tai siihen liittyvästä palvelusta tai tuotetaan sen avulla, eikä sellaisesta datasta syntyviin tietokantoihin. Tämä tarkoittaa sitä, että datasäädöksen 4 ja 5 artiklan mukainen pääsy dataan ja jako kolmansien osapuolien kanssa on toteutettavissa sui generis -oikeudesta huolimatta. Oikeudellista arvioita ei

tarvita siitä, kohdistuuko johonkin tietokantaoikeus vai ei, kun sitä ei 4 ja 5 artiklan tapauksissa sovelleta. Oikeudellista arviointia voidaan sen sijaan tarvita siitä, onko tietokantojen sisältämä data datasäädöksen 43 artiklassa mainitulla tavalla ”dataa suoraan tuotteesta tai siihen liittyvästä palvelusta ja asiaankuuluva metadata, joka on tarpeen kyseisen datan tulkitsemiseksi ja käyttämiseksi”. Kysymys ei kummassakaan tapauksessa ole tekijänoikeudellisesta arvioinnista vaan datasäädöksen tulkinnasta ja lähinnä tietotekninen arviointi siitä, mikä on dataa tuotteesta tai siihen liittyvästä palvelusta ja asiaankuuluvasta metadatasta.

Arkistointiin kytkeytyy datasäädöksessä esimerkiksi 19 artiklan 1 kohdan a alakohta, jonka mukaan julkisen sektorin elin ei saa käyttää dataa tavalla, joka ei sovi yhteen sen tarkoituksen kanssa, johon sitä on pyydetty. Tällöin nousee tarve uusiin metatietokenttiin, koska viranomaisen olisi julkisuuslainsäädäntöön liittyvien syiden johdosta ja muutenkin hyvän tiedonhallintatavan noudattamiseksi merkittävä datasäädöksen V luvun nojalla saadut tiedot ja asiakirjat niin, että niiden erityinen luonne on selvästi tiedossa ja todettavissa. Tämä vaikuttaisi todennäköisesti palveluihin, joissa kyseistä dataa hallitaan.

Samassa yhteydessä nousee esiin tietojen säilytyksen tutkimuksellinen tarve. Datan tuhoaminen datasäädöksen 21 artiklan mukaisesti vaikuttaisi olevan ristiriidassa tutkimuksen integriteetin kanssa, eli vallitsevien tutkimuseettisten normistojen mukaisesti tulosten toistettavuusvaatimuksen vuoksi data tulisi olla saatavilla pysyvästi.

Muistiossa nostetaan pohdittavaksi, mahdollistaisiko datasäädös jossain määrin datan säilyttämistä esimerkiksi pitkälle aggregoidun datan kuten anonymisoidun ja pseudonymisoidun datan avulla. Tämä mahdollisesti vaikuttaisi arkistoinnin käytäntöihin.

2. Pidättekö arviomuistiossa esitettyjä linjauksia tarkoituksenmukaisina?

-

3. Mitä seikkoja viranomaisten yhteistyön järjestämisessä tulisi erityisesti ottaa huomioon?

-

4. Mitä kansallisten (viranomais-)menettelyiden osalta tulisi ottaa huomioon viranomaisten ja toimijoiden välisessä yhteistyössä? Onko sektoreittain jotain sellaista, mitä pitäisi erityisesti ottaa huomioon kun kyseessä on viranomaisyhteistyö?

Muistion sivuilla 13–14 ja 105 viitataan siihen, että teollis- ja tekijänoikeuksia koskevia valvontatehtäviä ei olisi tarve hoitaa keskitetysti, vaan valvontaa voisivat hoitaa myös sektoriviranomaiset ja valvontaan liittyvät tehtävät olisi tarkoituksenmukaista antaa viranomaiselle, joka muutenkin pääasiallisesti valvoo datasäädöksen täytäntöönpanoa. Teollis- ja tekijänoikeuksien osalta muistiossa viitataan mahdollisuuteen hankkia arvio menettelyllä, joka vastaisi tekijänoikeuslakiin lisättyä menettelyä ratkaisusuositusten hankkimisesta direktiivin (EU) 790/2019 artiklan 17 mukaisissa tilanteissa.

Esitetyn ratkaisun valossa tietotekniikan ja datasäädöksen sisällön asiantuntija nimitettäisiin opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta. Mahdollinen ongelma, joka ilmeisesti datasäädöksessä on sivuutettu, on se, että tietokannat jakautuisivat aina selkeästi yhtäältä sellaisiin, joihin artikla 43 soveltuu, ja toisaalta sellaisiin, joihin artikla ei sovellu. Aika näyttää, onko näin selvästi erotettavissa olevia tilanteita olemassa. Tämä vaikuttaa myös datasäädöksen säännökseen, joka koskee datan luovuttamista EU:n ulkopuolelle. Kummankaan seikan arviointi ei ole tekijänoikeudellinen vaan tietotekninen ja asetuksen tulkintaa edellyttävä seikka. Näin ollen muistiossa kaavailtu ”asiantuntija” lienee ainoa vaihtoehto vastausten saamiselle kysymykseen. Datasäädöksen tehokkaan toiminnan kannalta olisi tarvetta EU-tason yhtenäisille tulkintaohjeille näistä kysymyksistä.

Vaihtoehtoinen malli arviomuistiossa esitetylle mallille olisi, että tekijänoikeuslain 49 §:ään lisättäisiin uusi 5 momentti: ”Edellä 1 momentin 2 kohdassa mainittuihin tietokantoihin sovelletaan myös, mitä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) 2023/2854 ja erityisesti sen 43 artiklassa on säädetty”. On kuitenkin epävarmaa, aikooko EU:n komissio muuttaa tietokantadirektiiviä. Tästä syystä tietokantadirektiiviin perustuvan kansallisen tekijänoikeuslain 49 §:n muuttaminen ei tule nyt kyseeseen. Samaan säännökseen sisältyvän luettelosuojan osalta vastaavaa muutosta ei liene syytä lähteä tekemään, ellei vastaavaa suunnitella muissa Pohjoismaissa, joiden tekijänoikeuslakeihin luettelosuoja sisältyy.

5. Mitä seuraamusten osalta erityisiä huomioita? Erityisesti sanktioitavien tekojen suhteen? Entä miten mahdollinen viranomaisen ”puuttumiskynnys” näissä tulisi mielestänne määritellä?

-

6. Muita mahdollisia huomioita arviomuistioon tai asiaan liittyvään jatkovalmisteluun

Datalukutaidon kannalta merkitystä on myös korkeakouluilla, kriittisellä ajattelulla ja digitaalisella sivistyksellä. Datan merkitys syntyy kontekstissa, ja kontekstin ymmärtäminen vaatii edellä mainittuja osaamisia. Datalukutaito ei ole pelkkää kykyä käsitellä bittejä, vaan datasta pitäisi osata jalostaa informaatiota ja tietoa.

Lehikoinen Anita
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kotiniemi Elisa
Opetus- ja kulttuuriministeriö